

Борисова І.С.
доцент кафедри фінансів і кредиту
Полтавська державна аграрна академія
М.Полтава, Україна

ВПЛИВ ФІНАНСІВ НА ПРОЦЕС ВІДТВОРЕННЯ

Однією з важливих ознак фінансів як економічної категорії є розподільний характер фінансових відносин. Учасниками таких відносин у межах національної держави є держава, підприємства, установи, організації, громадяни. Фінанси є економічною категорією, оскільки вони зумовлюють первісний розподіл, стимулюючи перерозподіл прибутку та доходів (а іноді й основного капіталу) на користь (в інтересах) держави.

Суспільство не може існувати без постійного відтворення їжі, одягу, житла, соціальної сфери. Із збільшенням чисельності населення планети, урбанізацією, загостренням протиріч усереднені окремих держав і між ними, з розвитком прогресу, науки, удосконалюванням техніки та технологій і проявом багатьох інших факторів відтворення середовища існування стає неодмінною умовою виживання людства.

Процес відтворення складається з чотирьох стадій:

- 1) виробництва;
- 2) обміну;
- 3) розподілу;
- 4) споживання.

Ці стадії обов'язкові для відтворення, процес якого буде припинений за відсутності хоча б однієї з них. Кожна стадія відтворення обслуговується однією або кількома економічними категоріями. Участь категорій у відтворювальному процесі може бути прямою й опосередкованою. Так поряд з такою категорією, як товар, ціна є центральною складовою в обслуговуванні стадії обміну. Але вплив ціни безпосередньо виявляється на стадії споживання, хоча цю стадію відтворення обслуговують інші економічні категорії [3, с. 102].

Фінанси мають більш широкий діапазон розподілу, ніж ціна. Вони забезпечують не лише первинний розподіл вартості валового внутрішнього продукту на рівні виробничої структури, а й подальший перерозподіл через бюджетну систему. У розподільних процесах поряд з фінансами та ціною беруть участь також заробітна плата і кредит. У практиці господарювання доцільне комплексне використання усіх цих економічних категорій з урахуванням відмінностей кожної із них [6. с, 22].

З огляду на суспільне призначення фінансів (формування й використання фондів, що забезпечують виконання державою своїх функцій), роль фінансів є найвагомішою на стадії розподілу. На цій стадії відтворювального процесу активніше виявляються усі суспільні інтереси, а отже, й протиріччя суспільства. Саме на цій стадії створений суспільством продукт поділяється спершу на частку споживання й нагромадження, а потім кожна з цих частин підлягає подальшому розподілу.

Із сукупного суспільного продукту, що йде на споживання, насамперед виділяється частка, призначена для відшкодування предметів і знарядь праці, використаних у попередньому циклі відтворення. Ця частка забезпечує відтворення в тому самому обсязі й в новому циклі. Частина, що залишилася, розподіляється між власником засобів виробництва та працівниками (рис. 1).

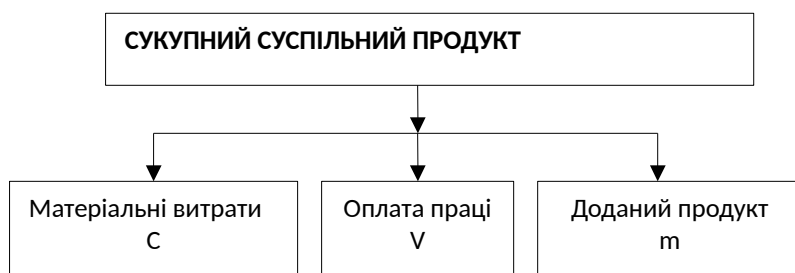

Рис. 1. Склад сукупного суспільного продукту

Пропорції розподілу складаються століттями, і кожна зі сторін знаходиться в постійному протистоянні у спробі збільшити свою частину. Новостворена в суспільстві вартість ($V + m$) проходить першу стадію розподілу, коли сукупний суспільний продукт (ССП) розподіляється на C і $V + m$, настає друга стадія,

коли національний дохід ($V + m$) поділяється на фонд нагромадження і фонд споживання (рис. 2).

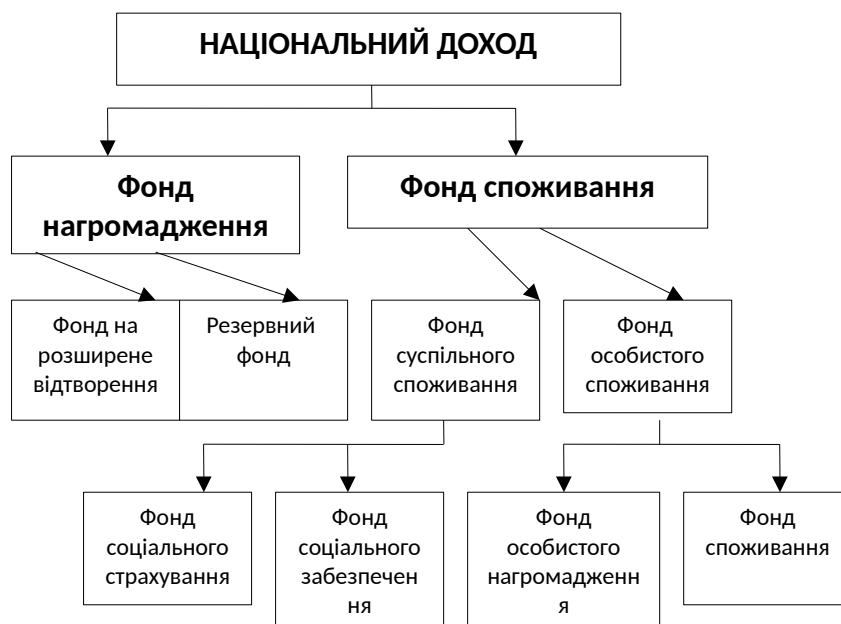

Рис. 2. Розподіл національного доходу

Фонд нагромадження складається з двох частин – частини, що йде на розширене відтворення, і частину, що йде на утворення резервних фондів. На цій стадії участь фінансів виявляється через державні вкладення в економіку та створення державних резервів і страхових фондів. Цій стадії передують, природно, стадія формування фондів. Співвідношення між фондами різне в часі для окремих суб'єктів відтворювального процесу, включаючи державу. На рівень споживання впливають такі фактори, як рівень технологій, комунікацій, державний устрій, авторитет партій і рухів тощо. У свою чергу і фонд споживання складається з двох частин – фонду суспільного споживання та фонду особистого споживання. Співвідношення між ними в окремих державах залежить від державного устрою, традицій і т.п. Однак в усіх державах частка суспільних відносин досить велика, оскільки через них здійснюється фінансування витрат на управління, оборону, на розвиток промисловості, сільського господарства і т.п. [3, с.109]

Тут важливо наголосити, що формування і використання фондів суспільного споживання обслуговують фінанси. Жодна інша економічна категорія не бере безпосередньої участі в цьому процесі. Основна частина

фондів суспільного споживання реалізується через бюджет держави. Частина цих фондів йде на формування фондів соціального страхування та соціального забезпечення.

Частина фонду особистого споживання, що залишилася, поділяється на дві частини – фонд особистих нагромаджень і фонд споживання. І саме ці дві частини фонду особистого споживання створюють умови для функціонування товарного механізму. Індивідуальний попит створює передумови для розвитку товарного виробництва [3, с. 111].

Співвідношення між фондами споживання і нагромадження та їх розміри багато в чому визначають темпи розвитку держави в умовах ринкової економіки. Якщо держава вилучає у вигляді податків значну частину первинних доходів, то цим вона стримує розвиток економіки. Якщо держава вилучає у вигляді податків понад 30% національного доходу, тоді в економіці відсутні внутрішні резерви для зростання та модернізації. Частка податкового вилучення може бути й вищою, але в цьому разі держава частково повинна брати на себе витрати на відтворення робочої сили. При високому податковому порозі витрати на збір податків відносно зростають, оскільки посилюються тенденції відхилення від податків.

Стадії обміну та споживання можливі тільки після здійснення стадії розподілу. Кожний учасник відтворювального процесу поділяє свою частину доходу на фонд споживання і фонд нагромадження. Але ще до настання цієї стадії в розподільний процес втручається держава, вилучаючи з індивідуальних і колективних доходів свою частку використовуючи такі інструменти, як податки, позики, страхові платежі.

Чим вища частка суспільних фондів споживання, тим нижча частка особистих фондів споживання. Чим ширше коло функції держави, тим на більшу суму доходу членів суспільства вона претендує.

У країнах, уряди яких обмежують через податки особисті доходи громадян, економіка не має бази для зростання. Невдовзі такі країни потрапляють у залежність від багатших країн, тому що звуження внутрішніх джерел доходів

відшкодовується зовнішніми запозиченнями. Джерелом погашення зовнішніх боргів є тільки податки й державне майно. Чим багатше населення країни (не окремі особистості, а широкі версти), тим багатша країна й сама держава. Нагромадження становлять основу позичкового капіталу, що, у свою чергу, сприяє розширеному відтворенню й технічному прогресу.

Можна виділити три головні напрями фінансового впливу на процеси суспільного розвитку:

- 1) фінансове забезпечення потреб розширеного відтворення;
- 2) фінансове регулювання економічних і соціальних процесів;
- 3) фінансове стимулювання [6, с. 25].

Відтворювальний процес – це саморегулювальна система. У цю систему вносить зміни не тільки держава шляхом перерозподілу доходів, тут позначаються й міжнародний поділ праці, класові, національні та релігійні протиріччя, міждержавні інтереси та інші фактори.

Фінансове забезпечення відтворювального процесу – це покриття затрат за рахунок фінансових ресурсів, акумульованих суб'єктами господарювання і державою.

В умовах економічної й фінансової самостійності суб'єкти господарювання формують джерела розширеного відтворення за рахунок власних фінансових ресурсів, залучених на акціонерній основі або на пайових засадах грошових коштів інших підприємств, використання банківських кредитів, бюджетних асигнувань та ін.

Фінанси об'єктивно необхідні, оскільки зумовлені потребами суспільного розвитку, їх функціонування дає змогу сформувати у розпорядженні суб'єктів господарювання і держави необхідні фінансові ресурси.

Враховуючи те, що фінанси є вагомою інституційною складовою економічної інфраструктури суспільства, а їх ознаки (грошова форма, розподільний і перерозподільний статус) властиві всім сферам і ланкам господарського процесу, фінанси ототожнюють із грошовими потоками, що опосередковують рух валового внутрішнього продукту на всіх стадіях

відтворювального циклу: виробництва, розподілу, обміну та споживання. Фінанси – не лише невід’ємна зв’язкова ланка між створенням і використанням валового внутрішнього продукту, а також головний важіль конституційного впливу на розподіл та перерозподіл ВВП. Тому об’єктивно фінанси – епіцентр економічної, соціальної та міжнародної політики держави. Отже, чітко простежується фінансове наповнення базису структури відтворювальних процесів та їх надбудови – ланок управління фінансовою системою. Водночас господарські суб’єкти, формуючи грошові ресурси, перебувають у певних відносинах з контрагентами відтворювального процесу. Залежно від їхньої ролі в суспільному відтворенні (чи вони безпосередні учасники виробництва, чи лише здійснюють регулювання розподільними важелями) визначають належність або до базисних структур, або до надбудовного каркаса.

Література:

1. Артус М.М. Проблеми трактування сутності та функцій категорії «фінанси» / М.М. Артус // Фінанси України. – 2007. – № 4 – С. 127-135.
2. Захарченков С.П. Обґрунтування концепції дослідження сутності фінансів / С.П. Захарченков // Фінанси України. – 2009. – № 9 – С. 108-114.
3. Теорія фінансів / [За загальною ред.. О.Д. Василика]. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 480 с.
4. Фінанси / [За ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова]. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
5. Фінанси: курс для фінансистів: Навч. посіб. / [За ред. В.І. Оспіщева]. – К.: Знання, 2008. – 567 с.
6. Фінанси: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. – 2-ге вид., / О.Р.Романенко, С.Я. Огородник, М.С. Зязюн, А.А. Славкова. – К.: КНЕУ, 2006. – 387 с.
7. Фінанси: Навч.-метод. посіб. для самостійного вивч. дисципліни. / Бедь В.В., Когут Ю.М. – К.: МАУП; Ужгород: ЗІ ім. А.Ворошилова, 2004. - 168 с.